

Natuurweefselplanning

Proeftuinwerking van het beleidsinnovatietraject stedelijke natuur

Introductie methodiek

Inleiding

Natuur als basis voor leefbare en toekomstgerichte steden en dorpen. Stedelijke natuur in steden en dorpen biedt antwoorden voor klimaatverandering (verdroging, overstroming, hitte-eilandeffect), maar ook biodiversiteitsverlies, luchtvervuiling, geluids- en bodempollutie en het bevordert het welzijn en de sociale cohesie van de lokale bevolking. Het uiteindelijk doel is dan ook dat natuur onderdeel wordt van het dagdagelijkse leven van de burger in zijn dorp of stad.

In het Vlaams Klimaatactieplan wordt daarom onder maatregel 'Klimaatbestendige ontwerpen, inrichten en (ver)bouwen' van actiepoint A1 'Groenblauwe metamorfose van onze bebouwde kernen' binnen strategie S1 'Vlaanderen brede groenblauwe infrastructuur' aangegeven dat Vlaanderen samen met lokale besturen en burgers gaat experimenteren met het natuurweefselplanconcept om zo maatschappelijk gedragen stedelijke en 'dorpelijke' natuur een volwaardige plaats te geven.

Via het nieuwe beleidsinstrument Natuurweefselplanning willen we concrete acties op het terrein initiëren en faciliteren in steden, dorpen en wijken via een lokale burger gedragen samenwerking, en we willen er tegelijk voor zorgen dat er duurzame beheercoalities geactiveerd worden. Het is een alternatieve samenwerkingsvorm tussen overheid en burgers, ontstaan uit een nood/vraag vanuit de lokale gemeenschap. We versterken hiermee duurzaam de werking van groenblauwe dooradering en streven naar meer en kwalitatieve natuur op vraag van en in samenwerking met de lokale gemeenschap en met een grote sociale impact (stedelijke top natuur!). In dat opzicht kan het natuurweefselplan een toekomstig kader en optimalisatie zijn voor andere call's; groenblauwe parels, kmo's voor de toekomst, natuur in je buurt, natuur in je school, enz.

Natuurweefselplanning zal al lerend en ondernemend in samenwerking met de lokale gemeenschap het potentieel van een locatie en gemeenschap laten groeien door de juiste kennis en personen (burgers, overheid, kennisinstellingen en bedrijven) op het juiste moment te betrekken en zo nieuwe en vaak ongeziene oplossingen zoeken voor complexe maatschappelijke problemen, waar concrete realisaties van stedelijke natuur antwoorden op kunnen bieden.

Wat is Natuurweefselplanning? Vanuit het Vlaams beleidsinnovatietraject “stedelijke natuur”¹ is het proces natuurweefselplanning geboren. Dit is een nieuwe methodiek en procesverloop waarbij vanuit een gedeeld partnerschap en eigenaarschap wordt gewerkt aan een lokaal duurzaam netwerk rond mens-inclusieve natuur. Natuurweefselplanning is een alternatief voor de traditionele top-down en marktgerichte manier van natuurwaardering en wil stedelijke natuur op nieuwe manieren definiëren. Natuurweefselplanning vertrekt vanuit het beeld dat natuur en de mens één zijn. Natuur moet dus niet gezien worden als iets dat losstaat van de maatschappij, ook niet in verstedelijkt gebied.

Natuurweefselplanning is een proces en instrument (in ontwikkeling) dat een middenweg vormt tussen natuurbeheerplannen (ANB) en wijkcontracten (stedelijk beleid). Maar vooral, natuurweefselplanning is een beweging van mensen. Het is dus een beleidsdomein overschrijdend beheer- en ontwikkelingskader voor stedelijke natuur, op maat van een buurt, en een collectief. Natuurweefselplanning start vanuit de lokale aanwezigheid van initiatieven die zich al bezighouden met stedelijke natuur. Natuurweefselplanning wil en kan deze initiatieven en bereidwilligheid ondersteunen door middel van hybride partnerschappen.

Dit betekent niet dat natuurweefselplanning algemeen wordt uitgerold, maar juist de nadruk wordt gelegd op versterkende en verbindende eigenschappen om het lokale sociaalecologische potentieel van een buurt te helpen groeien. Deze groei wordt gerealiseerd door een gecreëerde gemeenschap een collectief, die bestaat uit burgers, lokale partners, lokale autoriteiten, en zelfs niet-menselijke individuen (natuur) maken deel uit van deze gemeenschap. Dit betekent dus dat er een “weefsel” gecreëerd wordt met fysieke elementen (boom, bebouwing, enzovoort) en niet-fysieke elementen (gemeenschappen en individuen). Er wordt ook niet gewerkt naar een “finaal” eindproduct, de uitkomst van natuurweefselplanning is dynamisch, net als de gemeenschappen en de natuur. Het gehele proces zal gelijkenissen hebben onder cases maar ook veel verschillen, omdat deze door elke gemeenschap en plek eigen is. De essentie en doel van natuurweefselplanning is echter dat er door het proces een zorgende en creatieve gemeenschap ontstaat die leeft in mens-inclusieve natuur.

Waarom Natuurweefselplanning? De behoefte aan natuurweefselplanning kan ten eerste verklaard worden vanuit het potentieel. Natuurweefselplanning heeft het potentieel om de wetenschap maar zeker ook de praktijk rond stedelijke natuur verder te versterken en zo een nieuwe beleidscultuur te genereren. Een beleidscultuur die vertrekt vanuit mens-inclusieve natuur en meerdere sectoren en disciplines met elkaar kan verbinden door middel van nieuwe samenwerkingen. Ten tweede is er ook nood aan natuurweefselplanning. Er zijn natuurlijk al meerdere projecten die zich bezighouden met stedelijke natuur, maar het blijft moeilijk om een gevoel van eigenaarschap te creëren rondom projecten met stedelijke natuur. Door als (lokale) overheid af te stappen van top-down interventies en meer te focussen op een faciliterende rol om participatieve en democratische waarden te bevorderen, kan er meer lokaal eigenaarschap gecreëerd worden voor stedelijke natuurprojecten.

¹ Onder initiatief en trekkerschap van het Agentschap Natuur en Bos i.s.m. het Departement Omgeving, het instituut voor natuur en bosonderzoek, KULeuven, ETH Zürich, Universiteit Antwerpen, frontrunner steden Genk en Vilvoorde, burgerinitiatief ‘de Berm’ en privaatontwikkelaar Horst Arts en Music festival in Vilvoorde

Hoe werkt Natuurweefselplanning? Het totale natuurweefselplanningstraject duurt ongeveer 6-12 maanden en beoogd een lange termijnperspectief van 24 jaar (referentie natuurbeheerplannen). Er kunnen tussendoor wel kleine bijstellingen plaatsvinden. Het gehele proces zal worden begeleid door een regisseur met visuele kaarten, dit om meer houvast en inspiratie te bieden aan de betrokkenen gedurende het proces. De opbouw van het plan bestaat uit vier beelden/stappen, deze beelden/stappen zijn momentopnames en kunnen dus lichtelijk meebewegen met de dynamiek van de coalitie en diens visie gedurende de tijd. Deze beelden/stappen berusten niet op vaste stappen, maar zijn bedoeld als dynamische toolbox om het creatieve proces te ondersteunen. De vier beelden/stappen waarvan het natuurweefselplanningsproject vertrekt zijn:

1) In kaart brengen van het lokaal potentieel van een gemeenschap.

In deze stap worden de actoren en hun rollen in kaart gebracht. Ook wordt er gekeken naar de capaciteiten van de coalitie en welke visie op stedelijke natuur deze samenwerking naar voren brengt. Deze gezamenlijke visie die de noodzaak voor deze samenwerking onderschrijft, staat centraal voor de volgende stap.

2) Een inschatting van de sociaal-ecologische condities van een gebied en haar omgeving.

In deze stap wordt er een 4-laagse sociaal-ecologische systeemkaart ontwikkeld, deze kaart beschrijft de plek en kan verbanden expliciet maken zonder daar compleet in te hoeven zijn. De eerste laag behandelt de mens-natuur verbondenheid van de plek. Betekenisvolle situaties waar er een relatie is tussen mens en natuur binnen het plangebied worden gesitueerd en expliciet gemaakt. De tweede laag beschrijft de ecologische samenhang, om te kijken hoe natuuraspecten tot elkaar in relatie staan. De systemische laag (3^e laag) voegt daar de centrale condities aan toe (klimaat, water, grond, gebruikspatronen, enzovoort). In de laatste en vierde laag wordt de gezamenlijke visie en ambitie die geformuleerd is in de vorige stap schetsend gevisualiseerd.

3) Een definitie van de verschillende dragende natuurweefselbeelden.

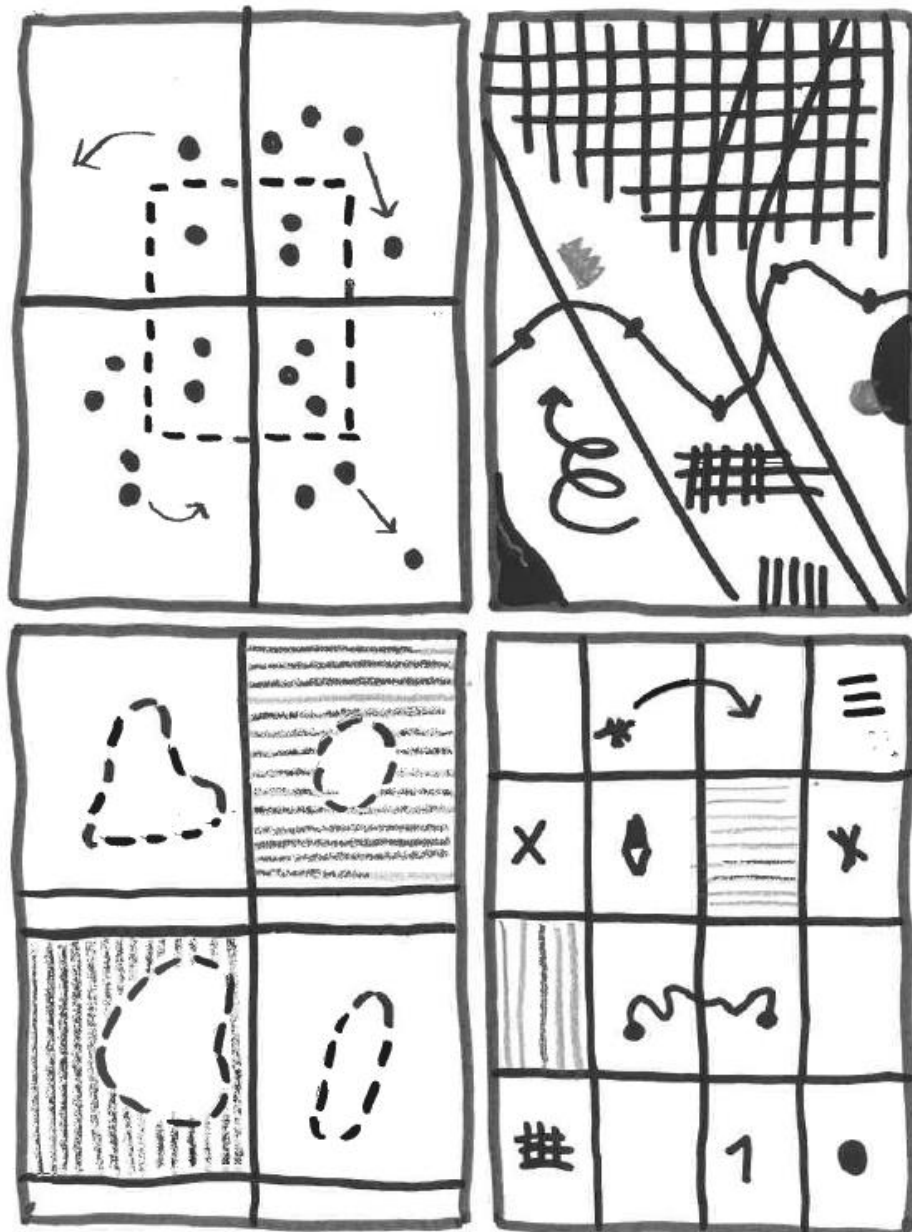
In deze stap worden de vorige twee stappen verweven. In deze stap worden de vorige twee stappen verweven om een uiteindelijk streefbeeld te schetsen. Deze stap vertrekt vanuit drie mogelijke perspectieven op natuur: leven als natuur, leven met natuur, en leven van natuur. Verschillende partijen en actoren hebben natuurlijk soms andere perspectieven op natuur, wat uiteraard voor spanningen zorgt, die ook nodig zijn in het gehele proces. Het gehele gebied wordt opgedeeld in deelgebieden waarvoor in overleg overlappende perspectieven worden voorgesteld. Via onderlinge uitwisseling binnen de coalitie kan dan elk deelgebied geselecteerd en gedefinieerd worden met een kort gewenst streefbeeld.

4) Een werkstructuur rond de belangrijkste acties en beheersvormen.

Voor elk natuurweefselbeeld is het cruciaal om acties en maatregelen te beschrijven die voortkomen uit verschillende expertises, rollen en tijd van de betrokkenen. Stedelijke natuur is natuurlijk dynamisch, wat dan ook vraagt om een dynamische aanpak. Verschillende deelgebieden zullen op verschillende manieren behandeld moeten worden, en ook in de loop der tijd zal de aanpak variëren. Daarom zijn er vier overkoepelende categorieën voor interventies/acties: condities creëren/infrastructuur, spontane ontwikkeling, begeleide ontwikkeling en bescherming continueren. Nadat de prioriteiten, acties en beheersvormen zijn bepaald, moet er ook nog een monitoring- en evaluatiestrategie voor de toekomst worden bepaald door de coalitie.

Uiteindelijk moet er buiten deze vier stappen ook nog een afspraken- en evaluatiekader komen. Dit kader wordt gevormd vanuit drie principes die centraal staan in natuurweefselplanning: (1) meevoudige natuurwaarden; (2) rechtvaardigheid; (3) maatschappelijke impact. Deze drie principes worden verder uitgewerkt door de coalitie in de vorm van een reeks evaluatievragen. Op het einde van elke stap/beeld

(voor de eerste vier beelden), wordt er aan de hand van die vragen bekeken of er aanleiding is om het beeld bij te stellen. Dit evaluatiekader is dus niet voor externe evaluatie maar juist bedoeld voor de coalitie zelf, om te toetsen of de beelden haalbaar zijn en of de plannen nog stroken met de ambitie. De uiteindelijke combinatie van beelden krijgt plaats in een contract dat wordt opgemaakt tussen al de partners na het doorlopen van een natuurweefselplanningsproces. De verschillende onderdelen van het contract linken direct terug naar de vier beelden/stappen die doorlopen zijn in het proces. Het contract circulair en op maat herbevestigd en we nemen een tijdsperspectief van 24 jaar voor ogen.

Testcases - Proeftuinwerking Natuurweefselplanning. Om de processen rondom natuurweefselplanning te testen en te versterken, worden verschillende testcases opgezet en gesubsidieerd in 2024-2025. Deze testcases doorlopen een volledig natuurweefselplanningstraject en zijn onderdeel van een netwerk van cases dat bevindingen en uitdagingen met elkaar kan delen. De cases zullen worden geselecteerd op een eerste inschatting van het potentieel van een lokale coalitie en ook op de lokale noodzaak voor natuurweefselplanning. Er wordt dus niet alleen gekeken naar de samenstelling van stakeholders en hun capaciteiten, maar ook naar welke definitie en visie van stedelijke natuur zij hebben met betrekking tot de plek. Parallel aan deze proeftuinwerking zal vanuit het ANB een basisopleiding "regisseur natuurweefselplanning" worden uitgebouwd voor personen die het natuurweefselplanningsproces efficiënter kunnen begeleiden voor toekomstige projecten. De bedoeling is dat deze regisseurs in de toekomst een groter aantal cases kunnen begeleiden maar nog steeds de diversiteit van de projecten kunnen erkennen en versterken.

COLOFON

Concept

Kernteam fase II: Geert De Blust, Sander Jacobs, Seppe De Blust, Gert De Keyser

Redactie

Frank Van Swalm

Interne promotoren

F. Cardoen (ANB), J. Kielemoes (DOMG), C. Thys (ANB), T. Luypaert (ANB), L. Van Besien (DOMG)

Regisseur

Innovatietraject stedelijke natuur & Natuurweefselplanning
ioV Natuur & Bos
Gert De Keyser

gert.dekeyser2@vlaanderen.be

www.natuurweefselplanning.be

